

## บทคัดย่อ

การเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยมีมานานนับได้ประมาณ 100 ปีแล้วโดยที่ผู้เรียนมีพจนานุกรมไทย-ฝรั่งเศสขนาดเล็กย่อมย่อเป็นเครื่องมือการศึกษาเพียงหนึ่งเล่มเท่านั้น แม้ปัจจุบันจะมีการเรียนการสอนแปลและล่ามอย่างเป็นระบบเอกเทศและมีศูนย์การแปลอย่างเป็นทางการแล้วก็ตาม การพัฒนาเครื่องมืออย่างพจนานุกรมที่มีภาษาไทยเป็นภาษาต้นทางกลับไม่เจริญตาม ซึ่งอันที่จริงเครื่องมือจะต้องได้รับการพัฒนาก่อนศาสตร์ ดังนั้นจึงควรหันมาสนใจการทำพจนานุกรมที่สมบูรณ์พอที่จะช่วยให้คนไทยสามารถสื่อสารเป็นภาษาต่างประเทศได้สะดวกและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

พจนานุกรมฉบับที่กำลังจัดทำอยู่นี้เป็นพจนานุกรมทั่วไปชนิดสองภาษาโดยมีภาษาไทยเป็นภาษาต้นทางและภาษาฝรั่งเศสเป็นภาษาเป้าหมาย ปริมาณศัพท์ทั้งศัพท์หลักและศัพท์รองรวมทั้งจำนวนประมาณสองแสนรายการ โดยมีวัตถุประสงค์หลักสองประการคือ ประการที่หนึ่งให้ผู้ใช้ค้นศัพท์ภาษาไทยเป็นภาษาฝรั่งเศสที่เทียบเคียงได้ และประการที่สองให้ผู้เรียนรู้ศัพท์ภาษาฝรั่งเศสที่ภาษาไทยไม่มีใช้ในรูปแบบคำศัพท์เพื่อให้ผู้ที่เรียนภาษาฝรั่งเศสไม่ต้องใช้วิธีให้อ้อมค้อม ดังนั้นศัพท์ภาษาไทยในพจนานุกรมฉบับนี้จึงเป็นศัพท์ไทยขยายวง ส่วนวิธีการให้ศัพท์ภาษาฝรั่งเศสจะมีบริบทช่วยกำหนดความหมาย และให้ข้อมูลทางไวยากรณ์ระดับหน่วยคำ พร้อมทั้งโครงสร้างทางวากยสัมพันธ์ มีตัวอย่างประโยคโดยเฉพาะในกรณีที่เกิดปัญหา เพื่อให้ผู้ใช้เลือกศัพท์ฝรั่งเศสที่เหมาะสมกับความหมายและใช้ได้ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ฝรั่งเศส

## Abstract

French teaching in Thailand began about 100 years ago. Yet there is still only one abridged Thai-French dictionary. The systematic teaching of translation and interpretation and the establishment of translation centers today has not brought about the development of tools such as Thai-Foreign language dictionaries. It is believed here that such tools must be and that complete dictionaries will lead to better communication in foreign languages.

This is a general Thai-French dictionary with about 200,000 entries. The purpose of the writer is to provide both a source of words for translation from Thai to French and a source of French words with no Thai equivalent. The writer also supplies meaning and morphological and syntactical information. The example sentences are to help users understand the words in context and know how to use them grammatically.

# พจนานุกรมไทย-ฝรั่งเศส\*

## Thai French Dictionary

แพรวโพนม บุญยะผลึก\*\*

### คำนำ

พจนานุกรมเป็นหนังสืออ้างอิงประเภทเครื่องมือทางการศึกษาและทางการแปล มีหลายชนิด กล่าวโดยสรุปได้แก่

ก. พจนานุกรมชนิดสารานุกรม มุ่งแสดงความสัมพันธ์ระหว่างศัพท์กับประสบการณ์ในโลก เพื่อให้ผู้ใช้พจนานุกรมเรียนรู้โลกให้กว้างขวางลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ข. พจนานุกรมภาษา ต้องการตอบสนองการใช้ภาษาของผู้สนใจภาษา เช่น นิสิตนักศึกษา หรือนักค้นคว้า พจนานุกรมภาษามีทั้งพจนานุกรมภาษาเดียว สองภาษาหรือหลายภาษา (เช่น สามภาษา)

ค. พจนานุกรมเฉพาะด้าน เป็นพจนานุกรมทางเทคนิค มีผู้ใช้เฉพาะกลุ่ม มีขอบเขตจำกัดเฉพาะ ศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับศาสตร์นั้น ๆ เท่านั้น อาจเป็นภาษาเดียวหรือสองภาษา

นอกจากนี้ พจนานุกรมอาจแบ่งย่อยออกตามขนาดรูปเล่มเล็กใหญ่ ปริมาณคำมากน้อยต่าง ๆ กันไป มีภาพประกอบหรือไม่มีภาพประกอบ เพื่อสนองความต้องการของผู้ใช้พจนานุกรมระดับต่าง ๆ ซึ่งมีอายุ อาชีพ ตลอดจนอำนาจการซื้อไม่เท่ากัน ตั้งแต่ นักเรียนไปจนถึงนักแปล นักค้นคว้า

พจนานุกรมไทย-ฝรั่งเศสฉบับที่กำลังจัดทำอยู่นี้ เป็นพจนานุกรมทั่วไป (dictionnaire général) หมายถึงมีศัพท์ทั่วไปและมีศัพท์เฉพาะด้านรวมอยู่ด้วยบ้าง เป็นพจนานุกรมสองภาษาที่มีภาษาไทยเป็นภาษาต้นทาง (langue source) และภาษาฝรั่งเศสเป็นภาษาเป้าหมาย (langue-cible) ปริมาณศัพท์หลัก และศัพท์รองรวมทั้งจำนวนประมาณสองแสนรายการ

สถาบันวิทยบริการ  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

\* บทความเสนอในการประชุมวิชาการ "ภาษาและวรรณคดีฝรั่งเศส" ครั้งที่ 7 (21-22 ตุลาคม 2541) เมื่อวันที่ 22 ตุลาคม 2541 คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

\*\* รองศาสตราจารย์ สาขาวิชาภาษาฝรั่งเศส ภาควิชาภาษาตะวันตก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

## วัตถุประสงค์

แม้พจนานุกรมฉบับนี้จะมีภาษาไทยเป็นภาษาต้นทางก็ดี วัตถุประสงค์หลักในการจัดทำมิได้มุ่งให้ผู้ใช้ค้นหาศัพท์ฝรั่งเศสเทียบเคียงแต่เพียงอย่างเดียว แต่ต้องการให้คนไทยที่ใช้พจนานุกรมนี้ได้มีโอกาสเรียนศัพท์ฝรั่งเศสที่ไม่มีศัพท์เทียบเคียงโดยตรงในภาษาไทยด้วย และได้เรียนรู้การใช้ศัพท์ฝรั่งเศสในบริบทและในโครงสร้างทางวากยสัมพันธ์ของภาษาฝรั่งเศส ให้ผู้ใช้สามารถจะเลือกใช้คำหรือกลุ่มคำฝรั่งเศสได้ทันทีโดยไม่ต้องใช้วลีเชิงอธิบายความโดยอ้อม (périphrase) เพื่อให้ผู้ใช้ศึกษาและปรับปรุงภาษาฝรั่งเศสของตนได้ระดับหนึ่ง กล่าวได้ว่าพจนานุกรมฉบับนี้เป็นพจนานุกรมที่มีเป้าหมายทางปฏิบัติชัดเจน และมีกลุ่มผู้ใช้ที่ชัดเจน คือกลุ่มนิสิตนักศึกษาไทย วัตถุประสงค์จึงเป็นตัวกำหนดรูปแบบและวิธีการจัดทำพจนานุกรม

## หลักการ

โดยหลักการลักษณะของพจนานุกรมภาษาย่อมแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับจำนวนภาษาในพจนานุกรมนั้น (S.L. Landau, 1989) พจนานุกรมภาษาเดียวใช้วิธีอธิบายศัพท์โดยอ้อมในลักษณะให้คำจำกัดความ (métalangue) ในขณะที่พจนานุกรมสองภาษาบรรจรายการศัพท์และสำนวนภาษาต้นทางพร้อมทั้งศัพท์ภาษาเป้าหมายที่มีความหมายตรงกันหรือเทียบเคียงกัน บทบาทของพจนานุกรมสองภาษาคือช่วยให้ผู้ใช้เข้าใจภาษาเป้าหมาย ผู้ใช้มักเข้าใจภาษาต้นทางอยู่แล้ว และเพื่อให้ผู้ใช้เข้าใจการใช้ภาษาเป้าหมาย (ในที่นี้คือภาษาฝรั่งเศส) ทั้งด้านอรรถศาสตร์และไวยากรณ์ พจนานุกรมฉบับนี้จึงให้คำแสดงหน้าที่ทางไวยากรณ์ของภาษาฝรั่งเศส และตัวอย่างการใช้ศัพท์ในบริบท โดยเฉพาะในกรณีที่โครงสร้างทางไวยากรณ์ของทั้งสองภาษาแตกต่างกัน อันเป็นเหตุให้เกิดการใช้ภาษาฝรั่งเศสผิดหลักไวยากรณ์ดังที่พบกันทั่วไปในการเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศส

อนึ่ง พจนานุกรมสองภาษาสมัยใหม่มักให้สัตอักษรแสดงการออกเสียงของศัพท์หลักของภาษาต้นทาง แต่สำหรับพจนานุกรมฉบับนี้จะไม่ให้สัตอักษรภาษาไทย เพราะการมีสัตอักษรจะเพิ่มค่าใช้จ่ายให้สูงขึ้นในการจัดพิมพ์ ทำให้พจนานุกรมราคาแพงขึ้น ผู้ใช้ที่เป็นกลุ่มเป้าหมายหลักของพจนานุกรมฉบับนี้คือนิสิตนักศึกษาไทยที่อ่านออกเสียงภาษาไทยได้อยู่แล้ว ทั้งการออกเสียงจัดว่ามีความสำคัญเป็นรองในการทำพจนานุกรม “... pronunciation is regarded as of secondary importance in bilingual dictionaries” (S.L. Landau, 1989, 97) เป้าหมายของพจนานุกรมฉบับนี้อยู่ที่ศัพท์ภาษาฝรั่งเศสซึ่งจะต้องมีให้มากและละเอียดพอกับการทำงานทางวิชาการโดยเฉพาะงานแปล ขนาดของพจนานุกรมจึงหนาพอควรอยู่แล้ว การมีข้อมูลด้านเสียงภาษาไทยจะทำให้พจนานุกรมมีขนาดใหญ่ขึ้นและราคาสูงขึ้นโดยไม่จำเป็น

## ขอบเขต

จากวัตถุประสงค์ข้างต้น พจนานุกรมฉบับนี้จึงไม่ได้จำกัดปริมาณศัพท์อยู่ที่ศัพท์ไทยเท่าที่ปรากฏในพจนานุกรมไทย (เช่น ฉบับราชบัณฑิตยสถาน) เท่านั้น แต่รวมปริมาณศัพท์ฝรั่งเศสในพจนานุกรม Le Petit Robert เอาไว้ด้วย ในการจัดทำจึงต้องแปลคำและสำนวนฝรั่งเศสที่ภาษาไทยไม่มีใช้เป็นไทยด้วย เพื่อให้



ผู้ใช้พจนานุกรม สามารถเลือกใช้คำหรือสำนวนฝรั่งเศสได้ทันทีโดยตรง ศัพท์ภาษาไทยในพจนานุกรมนี้อาจเป็นศัพท์ขยายวง เช่น

หน้าจั่วประดับอาคาร	gable, gâble <i>m</i>
ตัดยอดไม้	étêter <i>v.tr.</i> (un arbre)
ดับไปเอง (ไฟ)	s'éteindre <i>v.pron.</i>
ชั่งข้าวที่ทิ้งค้างอยู่ในนา	éteule <i>f</i>
หางนมที่เหลือจากการทำเนย	babeurre <i>m</i> ; lait <i>m</i> de beurre <i>m</i>

ในทางตรงข้ามจะไม่เก็บคำไทยบางคำ หากคำไทยคำนั้นเป็นศัพท์สูง มีการใช้น้อย ส่วนใหญ่เป็นคำบาลีสันสกฤตที่ปรากฏในพจนานุกรมไทยและที่จะต้องแปลเป็นวลีหรือเป็นคำอธิบายเป็นภาษาฝรั่งเศสยืดยาว เช่น กโยภวะ (น. ศัพท์แพทย์ไทย หมายความว่า เสลดกำเริบ), ประติศรัพ ว.น. เพราะศัพท์เหล่านี้ไม่ช่วยในการเรียนภาษาฝรั่งเศส จะเก็บไว้แต่ศัพท์สูงที่พอแปลเป็นภาษาฝรั่งเศสได้กระชับพอควร เพื่อให้ชาวฝรั่งเศสที่เรียนภาษาและวรรณคดีไทยในมหาวิทยาลัยที่ปารีสค้นบ้าง เช่น

มันทภาพ น.	lenteur <i>m</i> ; retard <i>m</i> (mental)
เด็กมีมันทภาพ	enfant <i>m</i> retardé

## ขั้นตอนในการทำงาน

**ขั้นตอนที่ 1 :** เก็บคำและสำนวนจาก

1. พจนานุกรมฝรั่งเศส-ไทยเท่าที่พบโดยทั่วไป
2. หนังสือภาษาฝรั่งเศสโดยทั่วไป เช่น หนังสือเรียนที่ใช้สอนนิสิตในคณะอักษรศาสตร์ วารสารภาษาฝรั่งเศส เช่น Express, Femme actuelle, Paris Match ตำราทำสวน ตำราทำอาหาร หรืออื่นๆ เท่าที่หาได้ง่าย
3. พจนานุกรมภาษาไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถานและอื่นๆ เช่น ฉบับมานิต มานิตเจริญ
4. พจนานุกรมภาษาไทย-อังกฤษ ฉบับ M.Hass
5. พจนานุกรมภาษาอังกฤษ-ไทย ฉบับ Oxford - Duden
6. พจนานุกรมภาษาฝรั่งเศส-อังกฤษ และอังกฤษ-ฝรั่งเศส ฉบับ Harrap's
7. รายการโทรทัศน์ฝรั่งเศสผ่านจานดาวเทียม เมื่อมีโอกาสดูและพบคำหรือสำนวนน่าสนใจ
8. สอบถามคำจากผู้รู้

การเก็บคำและสำนวนใช้การลงบัตรคำ ขนาดกระดาษ A4 ตัดครึ่ง เพื่อให้มีพื้นที่พอเพียงกับการบันทึกคำฝรั่งเศสซึ่งอาจมีหลายคำหรือหลายระดับภาษาสำหรับศัพท์ไทยคำเดียว รวมทั้งวลีหรือประโยคฝรั่งเศสที่เป็นตัวอย่าง ในกรณีของคำพ้องเสียงในภาษาไทยจะใช้บัตรคำคนละใบ เช่น

## ตัวอย่างที่ 1

กิน ก. manger *v.tr.*; absorber *v.tr.*; avaler *v.tr.*; becqueter *v.tr.* (ตลาด); bouffer *v.tr.* (ตลาด); boulotter *v.tr.* (ตลาด); casser *v.tr.* la croûte (ชาวบ้าน); casser *v.tr.* la graine; croûter *v.tr.* (ชาวบ้าน); consommer *v.tr.*; gaber *v.tr.*; (ตลาด); ingérer *v.tr.*; ingurgiter *v.tr.*; prendre *v.tr.*; se caler *v.pron.* les joues (ตลาด); s'enfiler *v.pron.* (ตลาด); s'envoyer *v.pron.* (ตลาด); se mettre *v.pron.* (qqch) dans le cornet (ตลาด); se taper *v. pron.* (ตลาด)

คาดว่าเมื่อเก็บคำเสร็จทั้งหมด น่าจะมีคำในภาษาฝรั่งเศสในความหมายนี้มากกว่านี้และสามารถแยกคำภาษาฝรั่งเศสในความหมายนี้บางคำออกมาจากกลุ่มโดยกำหนดความหมายให้ชัดเจนขึ้นได้ เช่น

สวาปาม ก. dévorer *v.tr.*; engloutir *v.tr.*; engouffrer *v.tr.*; ingurgiter *v.tr.*  
 เหมือบ ก. dévorer *v.tr.*; se bourrer *v.pron.*; s'empiffrer *v.pron.* (ชาวบ้าน); se gaver *v. pron.*

## ตัวอย่างที่ 2 กรณีคำพ้องเสียง (ศัพท์หลักและศัพท์รอง)

กก (ต้น) น.

กกช้าง (ต้น)

กกพาไพรัส (ต้น)

กกร่ม (ต้น)

กกลังกา (ต้น)

กกฮิปปี้ (ต้น)

กกชนิดต่างๆ ใช้ทำเชือก รองเท้า กระดาษ ฯลฯ

พืชวงศ์กก

ช่อดอกของกก

ใบเรียวยาวของกก

กก (ใช้กับคน) ก.

กกไข่

ไข่ที่กก

ช่วงเวลากกไข่

รังกกไข่

## ขั้นตอนที่ 2 : ตรวจสอบความหมายและคำแสดงหน้าที่ทางไวยากรณ์

เมื่อเรียงลำดับบัตรคำฝรั่งเศสที่เก็บจากพจนานุกรมฝรั่งเศส-ไทยหลายฉบับเข้าด้วยกันแล้ว จึงนำไปเปรียบเทียบกับความหมายใน Le Petit Robert และ/หรือ Nouveau Petit Larousse en couleur (เพราะบางครั้งพจนานุกรมฝรั่งเศสทั้งสองเก็บคำไม่ตรงกัน) เพื่อตรวจสอบความใกล้เคียงของคำแปลด้านอรรถศาสตร์และข้อมูลแสดงหน้าที่ทางไวยากรณ์ หากไม่เห็นด้วยกับคำแปลเดิมก็จะแปลใหม่หรือแก้ไขเป็นรายคำไป เช่น

### ตัวอย่างที่ 1

ของเดิม :	estimatif, ive <i>adj.</i>	ที่เกี่ยวกับการประเมิน
แปลใหม่ :	ที่เกี่ยวกับการประเมิน ที่ใช้การประเมิน	<i>estimator</i> <i>adj.</i> <i>estimatif, ive. adj.</i>

### ตัวอย่างที่ 2

ของเดิม :	estropier <i>v.tr.</i>	ทำให้เป็นง่อย, ทำให้พิการ, ปลอมแปลง
แปลใหม่ :	ทำให้เป็นง่อย <i>ก.</i> ทำให้พิการ <i>ก.</i> ตัด (ข้อความ) จนเสียอรรถรส	<i>estropier v.tr.</i> <i>estropier v.tr.</i> <i>estropier v.tr. (un texte)</i>

### ตัวอย่างที่ 3

ของเดิม :	étalagiste <i>adj.</i> และ <i>n</i>	ที่แผ่สินค้าตามถนนหนทาง, “แบดิน”
แปลใหม่ :	คนขายของตามทางสาธารณะ	<i>étalagiste n</i>

### ตัวอย่างที่ 4

ของเดิม :	étamine <i>f</i>	ผ้ากรอง, กั้นแซง, เกสรดอกไม้, การพิจารณาอย่างเข้มงวด
แปลใหม่ :	ผ้ากรอง <i>น.</i> เรณู <i>น.</i> ถูกกั้นกรองอย่างเข้มงวด	<i>étamine f</i> <i>étamine f</i> <i>être v.intr. soumis à un examen sévère</i>

(กั้นแซง, กรรแซง *ก.*, ระวัง, เคียง, แอบข้าง *น.* กองแซงในพฤษศาสตร์ ส่วน *passer à, par, étamine* เป็นสำนวนเก่า)

### ตัวอย่างที่ 5

ของเดิม :	spleen <i>m</i>	ม้าม, โทสะ
แปลใหม่ :	ภาวะซึมเศร้า	<i>spleen m</i>

(คำใกล้เคียงกับ spleen คือ splénite = ม้ามอักเสบ, ส่วน *adj.* ของ spleen คือ spleenétique, splénétique อาจทำให้สับสนได้)

## ตัวอย่างที่ 6

ของเดิม :	soma <i>m</i>	ต้นโสมอินเดีย, น้ำโสม
แปลใหม่ :	เซลล์ชนิดที่ไม่แยกตัว (ทั้งหมด) ของร่างกาย	soma <i>m</i>

(พบว่ามีการลอกเลียนกันมาเรื่อย ๆ จากพจนานุกรมที่เป็นต้นฉบับฉบับหนึ่ง)

## ขั้นตอนที่ 3 : แปลคำฝรั่งเศสเป็นภาษาไทยเพิ่มเติม

แปลคำและสำนวนฝรั่งเศสที่ปรากฏใน Le Petit Robert ส่วนที่ยังไม่มีการเก็บในพจนานุกรมตามขั้นตอนที่ 1 กล่าวคือเป็นการแปลเพิ่มเติม มีทั้งเป็นการแปลคำ แปลคำหลายความหมาย (polysémie) ที่ยังมีการเก็บไว้ไม่ครบ และแปลสำนวน ตัวอย่างเช่น

ของเดิม :	étalon <i>m</i>	ตัวอย่างมาตรฐานน้ำหนักที่ถูกต้องด้วยกฎหมาย, ม้าสำหรับผสมพันธุ์
แปลใหม่ :	มาตรวัด (น้ำหนัก, ขนาด) ของทางกร	étalon <i>m</i>
	หน่วยวัดที่ถูกต้องตามกฎหมาย	étalon <i>m</i>
	โลหะมีค่าที่ใช้ค้ำประกันราคาเงินตรา	étalon <i>m</i>
	มาตราทองคำที่เป็นมาตรฐานราคาเงิน	systeme <i>m</i> d'étalon-or; étalon <i>m</i> de change-or
	มาตราปิวรรตทองคำ	étalon <i>m</i>
	ม้าพ่อพันธุ์	étalon <i>m</i>
	พ่อพันธุ์ (สัตว์เลี้ยง)	étalon <i>m</i>
	วัวพ่อพันธุ์	taureau <i>m</i> étalon

คำที่แปลเพิ่มมีเป็นจำนวนมากกว่าที่มีการแปลไว้แล้ว พบว่ามีทั้งคำความหมายทั่วไป และศัพท์เฉพาะด้าน เช่น ศาสตร์การสำรวจถ้ำ *spéléologie f*

อนึ่ง ในขั้นตอนที่ 2 และที่ 3 หากพบคำที่ความหมายอาจก่อให้เกิดปัญหาในการนำไปใช้ในด้านอรรถศาสตร์ที่ดีหรือในด้านไวยากรณ์ที่ดี ก็จะทำให้ตัวอย่างการใช้คำ เช่น

ยาวออกไป	s'allonger <i>v.pron</i> ; s'étendre <i>v.pron</i> .
เงาไม้ยาวออกไป, ต้นไม้ทอดเงายาวออกไป	L'ombre des arbres s'étend.
กะ น.	jas <i>m</i>
สมอเรือที่มีกะ	ancre <i>f</i> à jas
เกือบ ๆ	à peu près <i>loc.</i> ; presque <i>adv</i> .
ตัวขนาดเกือบ ๆ เท่ากัน	avoir <i>v.tr.</i> à peu près, presque la même taille



#### ขั้นตอนที่ 4 : การเรียงลำดับบัตรคำ

เมื่อแก้ไข แปลเพิ่มเติมคำและสำนวนลงบัตรคำเรียบร้อยแล้ว (หรือได้จำนวนคำมากพอควรแล้ว) จึงจัดบัตรคำให้เป็นระเบียบ โดย

1. แยกบัตรคำตามอักษรไทย (ก-ฮ และตัว ฤ) เป็น 45 กลุ่ม
2. นำบัตรคำแต่ละกลุ่มมาจัดลำดับอักษรตามหลักการทำพจนานุกรมภาษาไทย ซึ่งยุ่งยากกว่าการเรียงลำดับอักษรภาษาอังกฤษหรือภาษาฝรั่งเศสมาก เป็นขั้นตอนที่ใช้เวลามากที่สุด

#### ขั้นตอนที่ 5 : การตรวจสอบก่อนส่งพิมพ์ร่าง

เมื่อเรียงลำดับบัตรคำแต่ละอักษรเข้ากล่องบัตรคำแล้ว ก่อนการส่งพิมพ์เป็นร่างต้องตรวจสอบอีกครั้ง เพราะพบว่ามิซอผิดพลาดได้หลายประการ เนื่องจากความละเอียดของข้อมูลและจำนวนบัตรคำที่มีมากจนล้น เช่น พบตัวสะกดผิด ให้คำแสดงหน้าที่ทางไวยากรณ์ผิดพลาด จัดลำดับผิดหรือเปลี่ยนใจนำบัตรคำนั้น ๆ ไปเรียงลำดับไว้ในที่อื่น เป็นต้น

**ขั้นตอนต่อไป :** เป็นขั้นตอนปกติของการพิมพ์หนังสือ จนกว่าจะสำเร็จเป็นรูปเล่ม

### ปัญหา

ปัญหาหลัก ๆ ที่พบในระหว่างการทำพจนานุกรม ได้แก่

1. การขาดการตัดสินใจที่ชัดเจนและรอบคอบในด้านเทคนิคการทำตั้งแต่แรกเริ่มลงมือทำพจนานุกรม ซึ่งมีส่วนสำคัญในการประหยัดเวลาและทรัพยากร สาเหตุเพราะการขาดประสบการณ์ เมื่อได้ทำไปแล้ว ต้องการแก้ไขแม้เพียงเล็กน้อย ก็จะต้องแก้ไขนับเป็นหมื่น ๆ ครั้ง เช่น การให้คำแสดงหน้าที่ทางไวยากรณ์ ฝรั่งเศส เมื่อแรกเริ่มทำได้ใช้ระบบเดียวกับที่ *Le Petit Robert* ใช้ทั้งหมด เช่น คำนาม กำหนดเป็น n.m. หรือ n.f. หรือ n.f. plu. เป็นต้น ต่อมาเมื่อทำบัตรคำไปแล้วจำนวนมาก พบว่าไม่มีความจำเป็นต้องเขียน (และต่อไปจะต้องพิมพ์) ข้อมูลขนาดนั้นสำหรับบัตรคำจำนวนนับแสนใบ จึงได้ย่อลงเป็น *m* หรือ *f* หรือ *n* (สำหรับทั้งสองเพศ) โดยใช้ตัวเอนหรือตัวเล็กเพราะมีแต่คำนามเท่านั้นที่มีเพศ (ส่วนคุณศัพท์ ใช้วิธีเขียนทั้งสองเพศอยู่แล้ว เช่น *médical, ale, aux adj.*) ดังนี้ เป็นต้น

2. ปัญหาทางไวยากรณ์ฝรั่งเศสที่พจนานุกรมไม่อาจอภิปรายได้ ต้องกำหนดอย่างใดอย่างหนึ่งหรือไม่กล่าวถึงเสียเลย เช่น กรณีของ *participe passé* ซึ่งต้องทำ accord เช่นเดียวกับ *adj.* จน *participe passé* บางตัวนั้นพจนานุกรม *Robert* ระบุให้เป็น *adj.* โดยสมบูรณ์ เช่น *né, soumis* เป็นต้น เป็นเหตุให้ในกรณีที่ได้ตัวอย่างวลีหรือประโยคที่มี *v.être* รวมอยู่ด้วย ระบุได้ยากกว่า *v.être* นั้น เป็น *v. intr. + adj.* หรือเป็น *v. aux. + participe passé* เช่น

เกิดมามีบุญ	<i>être né sous une bonne étoile</i>
กลุ้มใจ	<i>être rongé de soucis m</i>



วิธีแก้ไขอาจจะใช้วิธีไม่ระบุว่าเป็น *v.être* ในที่นั้นทำหน้าที่อะไร หรือระบุแต่เพียงว่า *v.être* เป็น *v. intr* (ในเมื่อ *participe passé* มีพฤติกรรมเหมือน *adj.* โดยเสียงกับการโต้แย้ง)

3. การเรียงลำดับคำ (หรือวลี) ภาษาไทยที่ได้จากการแปลคำฝรั่งเศส อาจก่อให้เกิดประเด็นแย้งได้ว่าควรจัดกับอักษรไทยตัวใดจึงจะเหมาะสม เช่น

#### ตัวอย่างที่ 1

“เสือดาว” พจนานุกรมไทยจัดไว้กับ “ดาว”

“หมาใน” พจนานุกรมไทยจัดไว้กับ “หมา” (เช่นเดียวกับหมาป่า)

ดังนั้น “เลือกข้าม” ควรจัดไว้กับ “ข้าม” หรือ “เลือก” จึงจะเหมาะสม

#### ตัวอย่างที่ 2

“ที่กันข้อ” (ของแมนโดลิน) จะจัดไว้กับอักษร ก (ได้ศัพท์หลัก “กัน”) ได้หรือไม่ จึงนำศัพท์หลัก “กัน” มาสำรวจทั้งหมด (เท่าที่แปลแล้ว) ได้แก่

กันกระสุน	กันน้ำ
กันเงินเก็บไว้	กันไฟ
กันให้พ้นไปจากโทษ	กันสาด
กันชน	กันสาดสถานีรถไฟ
กันชนทางรถไฟ	กันสาดทางเข้าบ้าน
กันชนท้าย (รถ)	กันสาดแบบม้วน
เขตกันชน	กันสาดหน้าประตู, ทางเข้า
รัฐกันชน	กรอบกันสาด
กันแดด	กันเสียง
กันท่า	กันอากาศ

ดังนั้น “ที่กันข้อ” ต้องจัดไว้กับอักษร ม ในฐานะศัพท์รองของ “แมนโดลิน” การจัดเช่นนี้อาจทำให้ผู้ใช้พจนานุกรมหรือผู้ประเมินพจนานุกรมแย้งได้ เพราะการจัดมีลักษณะจัดเป็นกลุ่มคล้ายสารานุกรม การจัดลักษณะนี้หลีกเลี่ยงได้ยากเมื่อมีวัตถุประสงค์จะเก็บคำฝรั่งเศสให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่นักนิสิตนักศึกษาหรือผู้ที่ต้องแปลภาษาไทยเป็นภาษาฝรั่งเศส เช่น กรณีการแปลคำ *baptême* ดังนี้

ศีลล้างบาป (พิธี) น.	<i>baptême m</i>
โดยมีศัพท์รองเป็น	
ประกอบพิธีศีลล้างบาปให้	<i>baptiser v.tr.</i>
เกี่ยวกับพิธีศีลล้างบาป	<i>baptismal, ale, aux adj.</i>
ชุดรับศีลล้างบาป	<i>robe f de baptême</i>
เด็กที่เข้าพิธีศีลล้างบาปและตั้งชื่อนักบุญ	<i>enfant m baptisé</i>

น้ำมนต์ศีลล้างบาป	eau <i>f</i> du baptême
ทะเบียนผู้เข้าพิธีศีลล้างบาป	baptistaire <i>m</i> ; registre <i>m</i> de baptême
ผ้าคลุมในพิธีศีลล้างบาป	voile <i>m</i> de baptême
วิหารที่มีอ่างน้ำมนต์สำหรับพิธีศีลล้างบาป	baptistère <i>m</i>
อาคาร (ในบริเวณวัด) ที่ใช้ประกอบพิธีศีลล้างบาป	baptistère <i>m</i>
อ่างน้ำมนต์สำหรับพิธีศีลล้างบาป	cuve <i>f</i> baptismale; fonts <i>m.pl.</i> du baptême baptismaux

การแยกศัพท์รองเหล่านี้ไปจัดเรียงลำดับไว้ที่อื่นไม่น่าจะช่วยให้ผู้ใช้พจนานุกรมค้นหาคำได้เร็ว หรือในบางกรณีอาจหาคำไม่พบเลย เช่น

“ไม้ผนังด้านข้างไวโอลิน” *éclisse f* ไม่ควรจัดไว้ที่อักษร *ม* รวมกับศัพท์หลักว่า “ไม้” เช่นเดียวกับ “ช่องเสียงรูปตัวเอฟบนตัวไวโอลิน” *ouïe f* ไม่ควรจัดไว้ที่อักษร *ช* รวมกับศัพท์หลักว่า “ช่อง” เป็นต้น

ดังนั้นการเรียงลำดับคำในพจนานุกรมนี้จึงมีลักษณะผสมระหว่างการเรียงลำดับคำตามภาษาคำโดดแบบภาษาไทย และตามภาษาที่คำเป็นกลุ่มแบบภาษาฝรั่งเศส โดยอาศัยหลักให้ผู้ใช้พจนานุกรมสามารถค้นคำได้โดยสะดวกเป็นสำคัญ

4. ปัญหาเรื่องคำหายาบ จะตัดทิ้งไปทั้งหมดทั้ง ๆ ที่พจนานุกรมฝรั่งเศสเก็บไว้หรือไม่ การแปลจะต้องแปลให้ตรงกับระดับของภาษาหรือแปลเป็นคำสุภาพ

5. การแปลคำภาษาฝรั่งเศสเป็นภาษาไทยโดยใช้คำที่ภาษาไทยยืมจากภาษาอังกฤษ เช่น
- |                       |                      |
|-----------------------|----------------------|
| เชลโล่ น.             | violoncelle <i>m</i> |
| แกโดลิเนียม (เคมี) น. | gadolinium <i>m</i>  |

6. พจนานุกรมฉบับนี้ไม่ได้มีวัตถุประสงค์จะรวบรวมคำวิสามานยนามแต่เนื่องจากมีคำคุณศัพท์ฝรั่งเศสที่เกิดจากชื่อเฉพาะจำนวนหนึ่ง จึงจำเป็นต้องเพิ่มเติมชื่อเฉพาะไปด้วยบ้าง เพื่อให้ผู้ใช้พจนานุกรมเข้าใจดีขึ้น เช่น *cairote* (ซึ่งเป็น *adj.* ของ *Le Caire*) จึงต้องเก็บคำในลักษณะดังนี้

ไคโร (เมือง)	Le Caire
แห่งไคโร	<i>cairote adj.</i>

7. ในกรณีที่ไม่มีคำไทยใกล้เคียง และไม่สามารถค้นคว้าหรือสอบถามผู้รู้ ก็จะใช้วิธีแปลแบบอธิบาย เช่น

เห็ดน้ำนม	lactaire <i>m</i>
ส่วนของอาคารที่ยื่นล้ำออกมาจากด้านหน้า	avant – corps <i>m.invar.</i>
ส่วนของอาคารที่หลบเข้าไปจากด้านหน้า	arrière – corps <i>m.invar.</i>

กรณีเช่นนี้อาจเป็นปัญหาได้ เพราะเสี่ยงกับความเข้าใจของผู้แปลคนเดียว แต่เห็นว่าควรแปลเก็บคำไว้ดีกว่าไม่เก็บคำเสียเลยดังเช่นพจนานุกรมเล่มอื่น ๆ อีกประการหนึ่งพจนานุกรมทุกฉบับต้องมีการชำระในภายหลัง ในอนาคตอาจมีศัพท์เฉพาะขึ้นมาใช้แทนคำแปลอธิบาย

ปัญหาที่กล่าวมาแล้วข้างต้นเป็นปัญหาเกี่ยวกับเทคนิคการทำพจนานุกรมเอง เกี่ยวข้องกับการลงมือทำพจนานุกรมโดยตรงเท่าที่ได้พบมา แต่ปัญหายังไม่หมดแต่เพียงเท่านั้น ยังมีปัญหาที่ขอเรียกว่า extra dictionnaire ซึ่งมีความสำคัญอย่างมากต่อการทำพจนานุกรมให้สำเร็จ นั่นคือปัญหาการบริหารโครงการพจนานุกรม ได้แก่

### ก. เงินทุน

โดยทั่วไปพจนานุกรมเพื่อการศึกษาที่ทำโดยนักวิชาการที่ไม่ได้มีเป้าหมายเชิงพาณิชย์มักได้รับเงินสนับสนุนจากสถาบันทางการศึกษา เช่น มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยก็ได้มีเป้าหมายในการลงทุนเพื่อเก็งกำไร ส่วนพจนานุกรมที่มุ่งหมายจะจัดจำหน่ายอย่างเป็นทางการเป็นลำเป็นสันมักเป็นพจนานุกรมที่ได้รับการสนับสนุนทางการเงินจากสำนักพิมพ์

การขอเงินสนับสนุนจากแหล่งทุนย่อมต้องทำเป็นโครงการ ต้องมีกำหนดเวลาการทำพจนานุกรม และประมาณปริมาณคำไว้ล่วงหน้า ข้อกำหนดด้านเวลาดังกล่าวเป็นข้อผูกมัดที่ปฏิบัติตามได้ยากในกรณีของการทำงานหลายงาน ผู้ทำไม่ได้ทำแต่พจนานุกรมเพียงอย่างเดียวหรือทำเป็นงานหลัก ส่วนใหญ่ทำในเวลาว่างจากงานการเรียนการสอนและงานราชการอื่น ๆ

จากประสบการณ์หากผู้ทำสามารถทำพจนานุกรมประมาณ 15 ชั่วโมงต่อวัน จะทำได้ประมาณ 300-350 บัตรคำ แต่ไม่สามารถทำพจนานุกรมในอัตราความเร็วหรือในจำนวนชั่วโมงเช่นนั้นได้ทุกวันตลอดปี การนั่งทำพจนานุกรมนาน ๆ ต่อวันสามารถทำลายสุขภาพโดยเฉพาะสายตาได้ ทั้งขั้นตอนที่ย่างยากเสียเวลามากที่สุดยังอยู่ที่การจัดเรียงลำดับอักษรดังกล่าวมาแล้วข้างต้น การทำพจนานุกรมสองภาษาขนาดสองแสนคำให้เสร็จสมบูรณ์ในระยะเวลาห้าปีจึงเป็นไปได้ยาก

ในสภาวะการณ์ดังกล่าว พจนานุกรมฉบับนี้จึงไม่สามารถขอเงินสนับสนุนจากแหล่งทุนได้ในระยะต้นโครงการ และได้ใช้ทุนส่วนตัวทำให้งานแล้วเสร็จในระดับหนึ่งให้มากพอจนแน่ใจว่าจะปฏิบัติตามเงื่อนไขของเวลาให้ได้ก่อนที่จะขอการสนับสนุนจากแหล่งทุน คำใช้จ่ายหลักอยู่ที่ค่าเครื่องคอมพิวเตอร์ ค่าหนังสือโดยเฉพาะพจนานุกรม ค่าจ้างนิสิตช่วยงาน ค่ากระดาษและเครื่องเขียน และค่าจ้างพิมพ์ คาดว่าค่าใช้จ่ายขั้นต้นอยู่ในวงเงินประมาณหนึ่งแสนบาท

### ข. คณะทำงาน

เพื่อให้การทำพจนานุกรมเสร็จลุล่วงไปรวดเร็วขึ้น ผู้ทำงานมักรวมกลุ่มกันเป็นคณะทำงานมีการตกลงกันด้านวิธีการทำงานและการแบ่งงาน



ปัญหาคณะทำงานเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ของพจนานุกรม แม้ว่าหลายคนจะเห็นความสำคัญของพจนานุกรมว่าเป็นเครื่องมือที่จำเป็นในการศึกษา และขณะนี้ยังขาดเครื่องมือดังกล่าวอีกมากก็ตาม แต่การให้คุณค่าทางวิชาการของพจนานุกรมยังไม่เทียบเท่างานวิชาการประเภทงานวิจัยหรือตำรา ในขณะที่แนวโน้มที่กำหนดให้อาจารย์ที่มีตำแหน่งทางวิชาการผลิตผลงานวิจัยต่อปีชัดเจนมากขึ้นดังเป็นที่ทราบกันอยู่ อาจารย์แต่ละคนจำเป็นต้องทำงานวิจัยเป็นลำดับแรก งานทำพจนานุกรมคงจะเหลืออยู่เพียงฉบับที่ได้ลงมือทำมามากเกินกว่าจะทิ้งโครงการไปได้ พจนานุกรมเพื่อการศึกษาฉบับใหม่ ๆ คงจะไม่เกิดขึ้นอีก นอกจากฉบับพาณิชย์ที่ได้รับการว่าจ้างจากสำนักพิมพ์ในธุรกิจการค้าหนังสือเพื่อทำกำไร หรือที่มองเห็นหนทางว่าสามารถผลิตได้รวดเร็วในเวลาสั้น ๆ ซึ่งย่อมคาดหมายได้ว่าเป็นพจนานุกรมขนาดย่อมที่บรรจุคำไม่พอกเพียงพอกับการทำงานแปลระดับอาชีพ ในขณะที่การล่ามและการแปลกลับได้รับการพัฒนาให้เป็นศาสตร์เอกเทศและเป็นอาชีพหนึ่งที่เป็นที่ต้องการของสังคมโลกยุคไร้พรมแดน

## สรุป

ในเบื้องต้นผู้ทำพจนานุกรมสองภาษาน่าจะเป็นผู้หนึ่งที่ตระหนักถึงความจำเป็นต้องใช้พจนานุกรมในการสื่อสารแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างภาษาสองภาษา ด้วยความหวังว่าพจนานุกรมที่ทำสำเร็จจะเป็นประโยชน์แก่คนหมู่มากข้ามชาติข้ามวัฒนธรรม แต่จากประสบการณ์หลังการทำพจนานุกรมสองภาษาไปได้ประมาณหนึ่งแสนคำ ผู้ทำพจนานุกรมเองจะเป็นคนแรกที่ตระหนักถึงอันตรายในการข้ามภาษาข้ามวัฒนธรรม อันตรายที่ล่ามและนักแปลที่มีจริยธรรมจะต้องใช้ความระมัดระวังในการทำงาน การทำพจนานุกรมเป็นประสบการณ์ที่ยืนยันคำพูดของ F. de Saussure (1969, 24-29) ว่าภาษามีลักษณะทางสังคมจำกัดเฉพาะกลุ่มของผู้ใช้ และคำหรือศัพท์เป็นเพียงรูปทางเสียง (image acoustique) ที่สังคมกลุ่มนั้น ๆ บัญญัติขึ้นแทนโลกของเขาเหล่านั้น ต่อมา J. Tomaszczyk (1983, 43) เขียนไว้ว่า "Most of the vocabulary is "culture-specific" ; language, above all through its lexicon, reflects the particular and always unique way of life of its speakers." โอกาสที่คำศัพท์จะมีลักษณะเป็นบัญญัติสากลที่ใช้สะท้อนประสบการณ์ร่วมของหลายชนชาติมีอยู่น้อยมาก ในฐานะที่ได้มีโอกาสสัมภาษณ์คนไทยและคนฝรั่งเศสผ่านศัพท์ของทั้งสองชนชาติ อยากที่จะกล่าวสรุปว่าเราอยู่คนละโลกเดียวกัน พระพุทธองค์ทรงเคยกล่าวถึงสมมติบัญญัติและสมมติศีลจึ่งที่เราควรมีโอกาสได้นำมาใคร่ครวญกันบ้าง

## บรรณานุกรม

- Landau, S.L., 1989, *Dictionaries : The Art and Craft of Lexicography*, Cambridge University Press.
- Tomaszczyk, J. 1983, "On bilingual dictionaries" in *Lexicography ; Principles and Practice*, edited by R.R.K. Hartmann, Academic Press Inc. (London) Ltd.
- Saussure, F. de, 1969, *Cours de linguistique générale*, Payot.